

مكتبة
مكتبة

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد ادبیات فارسی

عنوان:

تبیین کنش های اخلاقی در مجموعه رمان نوجوان امروز با تاکید بر ده رمان

استاد راهنما:

دکتر مریم شریف نسب

استاد مشاور:

دکتر ابوالقاسم رادفر

تحقیق و نگارش:

سروش افروزی

زمستان ۱۳۹۶

سپاس

پیش از هر چیز، محبت و قدردانی ویژه ی خود را به استاد راهنمای گرامی ام، سرکار خانم دکتر مریم شریف نسب که مهربانانه و صبورانه مرا در تدوین هر چه بهتر این پایان نامه یاری دادند؛ ابراز می نمایم. همچنین از استاد مشاور گرانقدر، جناب آقای دکتر ابوالقاسم رادفر که با مشاوره های خود اینجانب را راهنمایی کرده اند؛ سپاس گزارم. از تمامی اعضای خانواده و عزیزانم که در مدت نگارش این پژوهش، نهایت همراهی و همکاری با مرا داشتند و لحظه به لحظه حامی و پشتیبانم بودند؛ صمیمانه تشکر می نمایم. در پایان بر خود لازم می دانم از تمامی دوستانی که در تدوین این پایان نامه کمال یاری را به اینجانب رسانیده اند؛ قدردانی نمایم. از سرکار خانم ایراندخت ماهیگیر و جناب آقای جواد عاشورلو به خاطر تهیه ی برخی از منابع، ویراستاری و کمک های بی دریغ شان کمال تشکر را دارم.

تقدیم به

بی همتا مادرم
و
سفر کرده پدرم...

چکیده

مفاهیم اخلاقی همچون یاری رساندن به دیگران و مسئولیت پذیری، وجدان، انسان دوستی و مهربانی، عدالت، شجاعت و... ارزش های پذیرفته شده در جامعه هستند. این ارزش ها هنگامی که در عرصه عمل نمود پیدا کنند می توانند سبب پویایی جامعه و رشد و تعالی اخلاق در جامعه شوند. وقتی صحبت از اخلاق می شود باید توجه داشته باشیم که نگرش و حساسیت ویژه تری نسبت به موضوع اخلاق در حوزه ی سنی کودک و نوجوان داشته باشیم، زیرا شخصیت بزرگسالی افراد تابع همین مرام ها و تربیت های اخلاقی آنان در دوره ی کودکی و نوجوانی است. رُمان به عنوان یک پُل ارتباطی با نوجوان می تواند مفاهیم اخلاقی را در دل خود جای داده و با زبانی جذاب و در عین حال صمیمانه و به دور از شکلی نصیحت وار آن ها را به نحوی غیرمستقیم اما تاثیرگذار انتقال دهد. مجموعه رمان نوجوان امروز، یکی از طرح های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان است که در سال ۱۳۸۹ آغاز شد. این طرح برای افزایش سطح کمی و کیفی رمان نوجوان در کانون در نظر گرفته شد. در این پژوهش به بررسی ۱۰ رمان از این مجموعه می پردازیم تا بر اساس رویکردهای اخلاق اسلامی و غربی، مفاهیم اخلاقی موجود در آن ها را بررسی و زمینه ها و عوامل بروز این مفاهیم را پیدا کنیم. در گزینش و انتخاب این داستان ها سعی بر آن بود تا از گونه های مختلف (دفاع مقدس، اجتماعی، حماسی، تخیلی، اساطیری و ...) استفاده شود که در آن ها شخصیت اصلی دارای کنش اخلاقی بارز است و از آن جا که حوزه ی کار، مربوط به نوجوان است بررسی کنش ها و مفاهیم اخلاقی، نخست در شخصیت های نوجوان کتاب ها و بعد از آن در شخصیت های فرعی، مورد نظر هستند. دستاورد این پژوهش این است که با بررسی های انجام شده، مفاهیم اخلاقی موجود در مجموعه رمان نوجوان امروز را در رویکرد خاصی قرار نمی دهد. باید گفت این مفاهیم که البته بسامد بالایی نیز در این مجموعه ندارند؛ جهان شمول هستند و پیش از آن که بیانگر تفکر خاصی باشند بیانگر اصول انسانی هستند.

واژگان کلیدی: نوجوانی - رمان نوجوان - مجموعه رمان نوجوان امروز - اخلاق

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
ج	چکیده فارسی
۱	فصل اول (تعاریف، مفاهیم و کلیات)
۱-۱	۱-۱- مقدمه
۲	۲-۱- بیان مسئله
۳	۳-۱- مفاهیم پژوهش
۳	۱-۳-۱- نوجوان و دوره ی نوجوانی
۳	۱-۳-۲- رمان نوجوان و مجموعه رمان نوجوان امروز
۴	۱-۳-۳- اخلاق
۴	۴-۱- روش انجام پژوهش
۴	۵-۱- پیشینه پژوهش
۶	۶-۱- سوالات پژوهش
۶	۷-۱- فرضیه های پژوهش
۷	فصل دوم (مفاهیم و چارچوب نظری)
۸	۱-۲- نوجوانی
۱۳	۲-۲- رمان نوجوان
۱۴	۳-۲- مجموعه رمان نوجوان امروز
۱۵	۴-۲- کلیات در باب اخلاق

- ۱۷-۲-۵- تاریخچه علم اخلاق و بزرگان آن ۱۷
- ۱۷-۲-۵-۱- مسئله ی اخلاق در دنیای قدیم ۱۷
- ۱۸-۲-۵-۲- سقراط ۱۸
- ۱۸-۲-۵-۳- افلاطون ۱۸
- ۱۹-۲-۵-۴- ارسطو ۱۹
- ۲۰-۲-۵-۵- اخلاق پس از ارسطو(اخلاق فردی) ۲۰
- ۲۰-۲-۵-۶- اپیکوریسم ۲۰
- ۲۰-۲-۵-۷- رواقیان (شکاکین یا کلیبان) ۲۰
- ۲۱-۲-۵-۸- مسئله ی اخلاق در دوران جدید ۲۱
- ۲۲-۲-۵-۹- دیوید هیوم ۲۲
- ۲۳-۲-۶- اخلاق اسلامی ۲۳
- ۲۳-۲-۶-۱- اخلاق فلسفی(عقلی) ۲۳
- ۲۴-۲-۶-۱-۱- قوای سه گانه ۲۴
- ۲۷-۲-۶-۱-۲- اقسامی که زیر فضیلت حکمت است ۲۷
- ۲۸-۲-۶-۱-۳- اقسامی که زیر فضیلت عفت است ۲۸
- ۲۹-۲-۶-۱-۴- اقسامی که زیر فضیلت شجاعت است ۲۹
- ۳۰-۲-۶-۱-۵- اقسامی که زیر فضیلت سخاوت است ۳۰
- ۳۰-۲-۶-۱-۶- فضایی که تحت فضیلت عدالت است ۳۰
- ۳۱-۲-۶-۱-۷- فضایل رئیسه و اطراف آن ها از رذایل ۳۱
- ۳۵-۲-۶-۲- اخلاق عرفانی ۳۵
- ۳۶-۲-۶-۱-۱- مقایسه مکتب های فلسفی و عرفانی ۳۶

- ۳۷..... ۲-۶-۳- اخلاق نقلی (مأثور).....
- ۳۷..... ۲-۶-۴- اخلاق تلفیقی.....
- ۳۸..... ۲-۷-۷- مفاهیم و ارزش های اخلاقی.....
- ۳۹..... ۲-۷-۱- شجاعت.....
- ۳۹..... ۲-۸-۸- زمینه ی بروز کنش های اخلاقی.....
- ۴۰..... ۲-۹-۹- عوامل کنش های اخلاقی.....
- ۴۱..... ۲-۱۰-۱۰- راه های تعلیم و تربیت اخلاق در اسلام.....
- ۴۲..... ۲-۱۱-۱۱- اخلاق غربی.....
- ۴۳..... ۲-۱۱-۱- اخلاق مبتنی بر فضیلت.....
- ۴۳..... ۲-۱۱-۲- اخلاق مبتنی بر کردار.....
- ۴۳..... ۲-۱۱-۳- اخلاق مبتنی بر طبیعت.....
- ۴۳..... ۲-۱۱-۴- فرا اخلاق.....
- ۴۴..... ۲-۱۱-۵- قانون پرستی و جزئی نگری در اخلاق.....
- ۴۵..... ۲-۱۱-۶- نظریه های اخلاقی ارزش نگر.....
- ۴۵..... ۲-۱۲-۱۲- اخلاقیات در ادبیات.....
- ۴۸..... فصل سوم (یافته های پژوهش).....
- ۴۹..... ۳-۱-۱- داستان اول (چشم عقاب).....
- ۵۷..... ۳-۲-۲- داستان دوم (شکارچی کوسه کر).....
- ۶۷..... ۳-۳-۳- داستان سوم (پیش از بستن چمدان).....
- ۷۶..... ۳-۴-۴- داستان چهارم (صوفی و چراغ جادو).....
- ۸۴..... ۳-۵-۵- داستان پنجم (وقتی مژگی گم شد).....

- ۳-۶- داستان ششم (زیبا صدایم کن) ۹۴
- ۳-۷- داستان هفتم (فصل پنجم، سکوت) ۱۰۲
- ۳-۸- داستان هشتم (هستی) ۱۰۹
- ۳-۹- داستان نهم (لالو) ۱۱۸
- ۳-۱۰- داستان دهم (وقت قصه من را صدا کن) ۱۲۶
- ۴-۱- فصل چهارم (نتیجه گیری) ۱۳۴
- ۵-۱- منابع ۱۴۳
- چکیده انگلیسی ۱۴۶

فصل اول

تعاریف، مفاهیم و کلیات

۱-۱- مقدمه

اخلاق از دیرباز تاکنون یکی از مباحث مهم در حوزه ی مفاهیم نظری و حتی مفاهیم عملی و کاربردی بوده است. زیرا موضوع اخلاق دربر گیرنده ی بایدها و نبایدها و هنجارهای انسانی و همچنین روابط انسانی، اجتماعی، عاطفی و روانی بین شخصیت ها در ادوار گوناگون بوده است. به واقع می توان گفت همزمان با طلوع خلقت انسان اخلاقیات مورد توجه و حساسیت انسان قرار داشته و هرکجا و در هر محیطی انسانی می زیسته بحث باید و نبایدهای رفتاری و اخلاقی مطرح بوده است. همزمان با پیشرفت روزافزون بشر در زمینه های مادی، عقلی، روانی و معنوی و با پیچیده تر شدن روابط انسانی مبحثی به عنوان علم اخلاق به وجود آمد که در متن اصلی پژوهش به تاریخچه و همچنین بزرگان علم اخلاق و تقسیم بندی های گوناگون در حوزه ی اخلاق اشاره شده است. در باب بیان کلی اخلاقیات، مجادله ای در جریان بوده که بسی بیشتر درخور بحث و بررسی است. این که آیا این اخلاقیات از عقل نشأت می گیرند یا منشأ پیدایش آنها احساس است؟ آیا ما به واسطه ی سلسله ی استدلال و استقرا از آن ها آگاهی می یابیم یا احساسی واسطه و یک حس درونی ظریف تر، ما را از وجود آن ها آگاه می کند؟ آیا این امور همچون همه ی داوری های موثق در مورد صدق و کذب، در نظر هر موجود عاقل و خردمندی یکسان جلوه می کنند، یا همچون توانایی درک زیبایی و زشتی سراسر بر بنیاد قالب و شاکله ی خاص نوع بشر قرار گرفته اند؟ (نک. هیوم ۱۳۹۲ : ۶۶). درکل اخلاق را می توان از موضوعاتی دانست که همواره در طول حیات بشر مورد مجادله بوده است.

۱-۲- بیان مسئله

مسئله ی اصلی این پژوهش، استخراج و تبیین مفاهیم اخلاقی موجود در مجموعه رمان نوجوان امروز بر اساس رویکردهای اخلاق اسلامی و غربی و بررسی زمینه ها و عوامل بروز کنش های اخلاقی در این مجموعه است تا

دریابیم نویسندگان این مجموعه تا چه میزان به مفاهیم و مضامین اخلاقی برای نوجوان در رمان های خود توجه داشته اند و کدام مفاهیم را بیشتر مورد تاکید قرار داده اند.

۱-۳- مفاهیم پژوهش

مفاهیم این پژوهش در قالب سه عنوان: نوجوان و دوره ی نوجوانی، رمان نوجوان و مجموعه رمان نوجوان امروز و اخلاق به طور مختصر توضیح داده می شوند و هر کدام در فصل مربوط به خود به طور مفصل مورد بررسی قرار می گیرند.

۱-۳-۱- نوجوان و دوره ی نوجوانی

نوجوانی یکی از مهم ترین دوره های زندگی انسان و شاید مهم ترین آن است. چرا که اساس بسیاری از انتخاب ها و تصمیمات مهم در همین دوره نهاده می شود. نوجوانی دوره ی بلوغ و گذر از کودکی به بزرگسالی است. بر اساس نظریه ی پیاژه این دوره سنین ۱۲ تا ۱۵ سالگی را شامل می شود (نک. پیاژه و اینهلدر ۱۳۷۱: ۱۵۲). این دوره یکی از بحرانی ترین دوره های زندگی فرد است که همراه با سردرگمی و پرسش ها و مسائل و مشکلات پیچیده و فراوان برای شخص نوجوان است. افراد در دوران نوجوانی در حال دگرگونی عمیق شخصیتی هستند (نک. احمدی ۱۳۶۸: ۵-۱۰). مهم ترین موضوع در این دوره برای فرد، بلوغ است که بلوغ جسمی، روانی، عاطفی و اجتماعی را شامل می شود (نک. احمدوند ۱۳۸۶: ۱۷۰).

۱-۳-۲- رمان نوجوان و مجموعه رمان نوجوان امروز

اگر در ادبیات کودک، تعلیم را مهم تر از آفرینش ادبی بدانیم (هرچند که امروزه در ادبیات کودک نیز لزوماً تعلیم جایگاه نخست را ندارد) رمان نوجوان باید ابتدا آفرینش ادبی داشته باشد و بعد از آن به تعلیم، توجه کند. یعنی پیام در رمان نوجوان نباید مانع از التذاذ ادبی شود بلکه در تار و پود داستان می پیچد و اثرگذارتر منتقل

می شود. نویسنده ی رمان نوجوان باید نوجوان و حال و هوای او را بشناسد و بر اساس جهان بینی او بنویسد و زبان داستانش به زبان نوجوان نزدیک باشد. مجموعه رمان نوجوان امروز یکی از طرح های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان است که در سال ۱۳۸۹ آغاز شده است و انتشار آن همچنان ادامه دارد.

۱-۳-۳- اخلاق

اخلاق یکی از مهم ترین مفاهیم زندگی انسان است. از همان ابتدای کودکی که با مفاهیم خیر و شر و ارزش گذاری آشنا می شویم با اخلاق سر و کار داریم. اخلاق بر هدایتِ کردارهای ما، بر داوری های ما و به طور کلی بر تمام جوانب زندگی ما تاثیر مستقیم دارد. «واژه ی اخلاق از نظر لغوی جمع خُلق به معنای خوی، طبع و عادت است. اعم از این که آن خوی یا عادت، نیکو یا زشت باشد» (احمدپور و همکاران ۱۳۸۵: ۲۸). اخلاق را می توان به دو شاخه ی اسلامی و غربی تقسیم کرد که هر کدام دارای زیر شاخه هایی هستند. در فصل مربوط به اخلاق توضیح مبسوطی درباره ی آن داده خواهد شد.

۱-۴- روش انجام پژوهش

روش انجام پژوهش توصیفی و تحلیلی و شیوه ی گردآوری اطلاعات هم به صورت کتابخانه ای است. رمان های انتخاب شده در این پژوهش با استفاده از دو کتاب تهذیب الاخلاق، نوشته ی ابن مسکویه رازی در حوزه ی رویکرد اخلاق اسلامی و کتاب مبانی فلسفه ی اخلاق نوشته ی رابرت ال. هولمز در حوزه ی رویکرد های اخلاق غربی مورد بررسی قرار گرفته اند.

۱-۵- پیشینه ی پژوهش

به طور مشخص درباره ی موضوع مورد نظر این پایان نامه، پیشینه ای وجود ندارد؛ اما موارد زیر به حوزه ی کار نزدیک است.

- اخلاق عالی، مریم (۱۳۹۱)، بررسی و مقایسه ی مفاهیم اخلاقی و تربیتی در ادبیات کودک و نوجوان با تاکید بر آثار صمد بهرنگی، رضا رهگذر، سیروس طاهباز، هوشنگ مرادی کرمانی، دانشگاه پیام نور استان فارس، دانشکده ی ادبیات و علوم انسانی، پایان نامه ی کارشناسی ارشد، استاد راهنما: احمد طحّین، استاد مشاور: سید مهدی خیراندیش

با توجه به اهمیت اخلاق در ادبیات و به ویژه نقش و جایگاه آن در ادبیات کودک و نوجوان، این پژوهش مسائل اخلاقی و تربیتی و نیز ضد ارزش های اخلاقی در آثار چهار تن از نویسندگان ادبیات کودک و نوجوان از جمله صمد بهرنگی، رضا رهگذر، سیروس طاهباز و هوشنگ مرادی کرمانی را بررسی می کند. نویسندگان مذکور همه قصه نویس هستند اما هدف اصلی آنان سرگرم کردن مخاطبان خود نبوده، بلکه می کوشند تا در خلال گفته ها یا در هنگام نمایش اعمال شخصیت های داستان به برخی از مسائل اخلاقی و تربیتی اشاره کنند.

- رحیمی، سعید (۱۳۹۱)، بررسی و تحلیل مفاهیم اخلاقی و تربیتی در شعر کودک و نوجوانان شاعر پس از انقلاب، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده ی زبان و ادبیات فارسی (۱۳۹۱)، پایان نامه ی کارشناسی ارشد، استاد راهنما: نعمت الله ایران زاده، استاد مشاور: شیرزاد طایفی

در این پژوهش به بررسی بعضی از مفاهیم اخلاقی در شعر ابراهیمی ((شاهد))، رحمان دوست و قاسم نیا پرداخته شده است. با توجه به اینکه آموزه های اخلاقی و تربیتی نقش به سزایی در پرورش روح و ذهن کودک و نوجوان دارد، شعر کودک و نوجوان راهی مناسب برای هدایت او به سوی رشد است. نتیجه ی به دست آمده از این پژوهش این است که این شعرا با استفاده از زبان کارآمد، ساده و مناسب کودکان و نوجوانان، مفاهیم اخلاقی را بیان کرده اند.

- محمدخانی، مریم (۱۳۹۰)، نگاهی به مجموعه رمان نوجوان امروز، «هجده از چهل»، مجله ی جهان کتاب، سال شانزدهم، شماره ی ۸ و ۹، صص ۹۱-۹۵

در این مقاله به مرور کوتاه کتاب های چاپ شده در این مجموعه پرداخته شده است تا بررسی شود این کتاب ها بیانگر دیدگاه ها و دغدغه های نوجوان هست یا خیر.

۱-۶- سوالات پژوهش

- ۱- نسبت مضامین و موضوعات مجموعه رمان نوجوان امروز با مفاهیم اخلاقی چگونه است؟
- ۲- کدام یک از مفاهیم اخلاقی موجود در مجموعه رمان نوجوان امروز بیشتر مورد تاکید قرار گرفته است؟
- ۳- مفاهیم اخلاقی مطرح شده در مجموعه رمان نوجوان امروز در کدام یک از رویکردهای اخلاقی قرار می گیرند؟

۱-۷- فرضیه های پژوهش

- ۱- مفاهیم اخلاقی در مجموعه رمان نوجوان امروز با بسامد بالا و به شکلی چشمگیر مطرح است.
- ۲- مفاهیم از خودگذشتگی، صداقت و تعهد به وجدان بیشتر مورد تاکید قرار گرفته اند.
- ۳- مفاهیم اخلاقی موجود در مجموعه رمان نوجوان امروز، بیشتر به صورت جهان شمول هستند.

فصل دوم

مفاهیم و چارچوب های نظری

۲-۱- نوجوانی

خردسال، کودک و نوجوان را بر اساس رده بندی سنی از دیدگاه های گوناگون روان شناسی به شیوه های متفاوت تقسیم بندی می کنند، مثلا از دیدگاه ژان پیاژه و باربل اینهلدر، رده بندی سنی این چنین است:

الف- از بدو تولد تا ۱۸ ماهگی: مرحله ی حسی-حرکتی (Sensory Motor)

ب- از یک سال و نیمگی تا حدود ۷ سالگی: مرحله ی پیش عملکردی (Preoperational)

ج- از ۷-۸ سالگی تا حدود ۱۱-۱۲ سالگی: مرحله ی عملکردهای عینی (Concrete Operations)

د- از ۱۱-۱۲ سالگی تا حدود ۱۴-۱۵ سالگی: مرحله ی عملکردهای صوری(قیاسی) (Formal Operations)

بر این اساس، از بدو تولد تا حدود ۷-۸ سالگی دوران خردسالی، از ۸ تا ۱۲ سالگی دوران کودکی، از ۱۲ تا ۱۵ سالگی دوره ی نوجوانی، از ۱۵ تا ۱۸ سالگی دوره ی جوانی نامیده می شود(پیاژه و اینهلدر ۱۳۷۱: ۱۵۲-۱۶۹). نوجوانی یکی از ادوار مهم زندگی است که سنین ۱۲ تا ۱۵ سالگی را شامل می شود. البته در این خصوص که چه سنی نوجوانی محسوب می شود و از دایره کودکی و جوانی بیرون است، روان شناسان سنین مختلفی را برشمرده اند. فرد در این دوره با تغییراتی مواجه می شود. در واقع نوجوانی دوره گذر از کودکی به بزرگسالی است. این دوره یکی از بحرانی ترین دوران زندگی فرد است که همراه با سردرگمی و پرسش ها و مسائل و مشکلات پیچیده و فراوانی برای شخص نوجوان است. افراد در دوران نوجوانی در حال دگرگونی عمیق شخصیتی هستند که این دگرگونی ها با توجه به ساختار جسمانی بدن و همچنین اوضاع روحی و روانی در دختران و پسران و با توجه به معیارهای جنسیتی متفاوت است (نک. احمدی ۱۳۶۸: ۵-۱۵).

مهم ترین موضوع در این دوره برای فرد بلوغ است که بلوغ جسمی، روانی و عاطفی و اجتماعی را شامل می شود (نک. احمدوند ۱۳۸۶: ۱۷۰-۱۷۸). فرد در این دوران دچار مصایب و بحران هایی می شود؛ اما در

عین حال توانایی و انگیزه‌هایی دارد. یکی از مهمترین ویژگی‌های نوجوان استقلال طلبی و ساخت هویت و شخصیت مستقل و مشخص نسبت به دیگران در جامعه است. نوجوان با تردید به خود، خانواده و سایر افراد جامعه و حتی جهان پیرامون خود می‌نگرد و در این دوره پرسش‌های فلسفی و روانشناسی و مذهبی در او شکل می‌گیرد. در دوره نوجوانی مسئله ارتباطات و محیط‌های صمیمی دوستان حائز اهمیت می‌شود. در این دوره بسیاری از نوجوانان (مخصوصاً پسرها) برخلاف گذشته که همواره اکثر اوقات در جمع محیط‌های خانوادگی بودند، دوست دارند اوقاتشان را با هم سن و سالان خود بگذرانند که این امر مستلزم آموزش‌های رفتاری و اخلاقی مناسب به آنان و همچنین در خور مدیریت مناسب و هدایت و کنترل آنها از سوی خانواده هاست (نک. احمدی ۱۳۶۸: فصل اول).

« در کل می‌توان مشکلات نوجوانان را در این دوره در پنج دسته تقسیم کرد :

۱- اختلال در تصویر بدنی (امور جسمانی)

۲- بحران خود شناسی (من کیستم)

۳- مشکل اجتماعی شدن (پذیرش توسط همسالان و جامعه و ...)

۴- مسئله‌ی ناشناختگی ابتدایی جنسی و رو به رو شدن با آن

۵- بیماری‌ها و اوضاع روانی « (همان: ۵۱).

همچنین دشواری‌های مالی، تحصیلی، خانوادگی، دشواری ناشی از تعارض گذشته و روزگار کنونی، تمایلات جنسی، دشواری‌های ایام فراغت و سرگرمی و همچنین اضطراب‌ها و فشارها و نابهنجاری‌های اجتماعی و اعتیاد و بزه کاری و... این موضوع را پیچیده تر می‌کند (نک. احمدوند ۱۳۸۶: ۱۸۵-۱۹۷).

استانلی هال که به پدر روانشناسی بلوغ معروف است این مرحله را دوران « طوفان و فشار » می نامد (نک. احمدی ۱۳۶۸: ۱۷). «ژان ژاک روسو دوره بلوغ را تولد مجددی می دانست و معتقد بود وقتی فرد به دوره بلوغ می رسد مثل این است که فرد دیگری با خصوصیات بدنی و روانی متفاوتی درونی به وجود می آید» (همان). نوجوان در بلوغ، هم به تنهایی و هم به اجتماعی شدن نیاز دارد. نوجوانی با تغییرات بیولوژیکی آغاز می شود. این تغییرات در دختران از نه تا سیزده سالگی و در پسران از دوازده تا پانزده سالگی بروز می کند. البته سنین تحول بنابر شخص، وضعیت جسمانی، روحی، ژنتیک، خانواده و محیط جغرافیایی و... متفاوت است. تغییرات بیولوژیکی با افزایش وزن و طول ناگهانی قامت همراه است. رشد سریع بدنی در این دوره تحت تاثیر هورمون های غدد درون ریز، مخصوصا غده هیپوفیز قرار دارد. هورمون های غده هیپوفیز، سایر غدد مانند غده آدرنال، غده تیروئید و غدد جنسی را فعال می کند. رشد بدنی حدود سه تا چهار سال به طور معمول - که البته می تواند تحت تاثیر شرایط متفاوت باشد - طول می کشد. اوج آن در پسران پانزده سالگی و در دختران دوازده سالگی است. قبل از بلوغ اعمال بیولوژیکی در هر دو جنس دختر و پسر یکسان است و ساختمان جسمی پسران و دختران جز در مورد اختلافات اولیه جنسی شبیه یکدیگر هستند. با آغاز بلوغ تفاوت های اساسی بیولوژیکی در دو جنس ظاهر می شود و به تدریج غدد جنسی عمل می کنند. این تغییرات علاوه بر جسم و بدن فرد باعث تغییراتی در ساختمان شخصیتی و روانی نوجوان می شود، رفته رفته خصوصیات ثانویه جنسی از قبیل رویش موی صورت و تغییر صدا در پسران و عادات ماهیانه در دختران بروز می کند. این تغییرات در همه نوجوانان یکسان نیست. غیر از عوامل بیولوژیکی عوامل جغرافیایی، اجتماعی و اقلیمی نیز در تغییرات بلوغ تاثیر دارد. نوجوان ایرانی با نوجوان هندی و آمریکایی و آفریقایی در زمینه بلوغ یکسان نیست. عادات تغذیه با توجه به سلامت بدنی و نوع فعالیت ها در جوامع مختلف متنوع است و باعث تسریع یا تاخیر بروز برخی صفات در نوجوان می شود. عده ای از روانشناسان رشد و بلوغ، رشد را پروسه ای مداوم و پیوسته می دانند. بر اساس این نظریه رشد امری پیوسته است که از کودکی شروع می شود و بدون انقطاع ادامه می یابد. بر طبق این نظریه دوره ی بلوغ دنباله رشد دوران کودکی است ولی آهنگی سریعتر دارد. نماینده این

نگرش گزل است. اما گروهی دیگر رشد و تحول را یک پدیده مداوم و پیوسته نمی دانند؛ بلکه آن را متشکل از مراحل و دوره های مختلف می دانند. نماینده این طرز تفکر ژان پیاژه و والون هستند. از نظر این گروه رشد از مراحل متعدد می گذرد. هر مرحله ساخت ذهنی خاص و مربوط به خود را دارد و به علت همین ساخت مخصوص هر مرحله از سایر مراحل مجزاست. همان گونه که لوین گفته است؛ دوران نوجوانی را می توان دوران بی سر و سامانی نامید، زیرا نوجوان در این دوره نه کودک است و نه کاملاً بزرگسال شده است. در این دوران نوجوان تحت تاثیر فشارها و انتظارات فراوانی است و در وضعیت مبهم و پیچیده ای قرار می گیرد. همین عدم اطمینان نسبت به خود موجب مشکلات زیادی برای نوجوان می شود و او را زود رنج، حساس، دو دل و بی ثبات می سازد. در دوره نوجوانی رفتار نوجوان به سرعت فردی و شخصی و حیات روانی فرد به تدریج درونی می شود. افق فکری از طریق علاقه و رغبت گسترش می یابد. حالت هیجانی در دوره بلوغ غنی تر شده و گاهی به صورت حساسیت و هیجان شدید در می آید. تغییر و تلون علائق و سلائق و میل بحث در نوجوانان زیاد می شود که مقدمه ای برای پختگی عقلی است. مخالفت با نزدیکان مخصوصاً با اعضای خانواده به صورت های مختلف بروز می کند و این مخالفت و گاه عناد با والدین نشانه تشخیص طلبی و استقلال طلبی نوجوان است (نک. احمدی ۱۳۶۸: ۱۷-۳۰). بلوغ زودرس یا دیررس تحت تاثیر عوامل زیستی و محیطی و ژنتیکی متفاوتی است. این موضوع ممکن است حساسیت هایی را در فرد به وجود آورد که این مسئله رفتار و انتخاب راه حل مناسب را از طرف خود نوجوان و خانواده و دوستان او می طلبد. محیط های آموزشی نقش بسیار پررنگی در این زمینه دارند و نوجوان باید آموزش ها و مشاوره های مخصوصی را در این دوره طی کند. از دیگر موضوعات اساسی در نوجوانی مسائل اخلاقی است؛ که همراه با تحولات روانی و جسمانی متفاوت می شود و هویت و استقلال طلبی نوجوان در این دوره باعث رویکردی متفاوت در اخلاقیات نوجوان می شود (نک. میکوچی ۱۳۸۸: فصل سوم). از جمله خصوصیات بیرونی نوجوانی مخالفت است و این مخالفت به خاطر جداسازی و تمایز خود با دیگران و نوعی هویت بخشی است. این رفتار نوجوان باید با تصمیمات و اعمال درست والدین هدایت گردد. خلاقیت نیز امری مهم در این زمینه است و پرورش و رشد استعداد ها در دوره نوجوانی

گامی بسیار موثر برای برون رفت موفقیت آمیز از بحران های نوجوانی است. رفاقت های دوره نوجوانی در این دوره گسترش می یابد و مفهوم وفاداری و تعهد به دوستان در این دوره ایجاد می شود و شکل تازه ای می یابد. در این دوره والدین در صورتی موفق خواهند بود و تصادم و برخوردی با نوجوان پیدا نمی کنند که در کنار او حرکت کنند و ضمن مراقبت از وی، آزادی عمل او را سلب نکنند. آموزش مهارت های ارتباطی برای جذب گروهی و پذیرش در جمع دوستان در دوره ی نوجوانی بسیار موثر است. نوجوانان در این سنین عموماً خود را در یکی از این شش تیپ قرار می دهند: «تیپ نظری یا اندیشمند/ تیپ اقتصادی یا سوداگر/ تیپ زیبایی پسند یا زیبایی گرا - هنری / تیپ اجتماعی یا مردمگرا / تیپ مذهبی و در آخر تیپ سیاسی» (احمدی ۱۳۶۸: ۵۲).

مشکلات دوره نوجوانی وعدم تعامل مناسب با خانواده واجتماع می تواند موجب مشکلات گسترده ای همچون اعتیاد، خشونت، بزه کاری، افسردگی، روانپریشی، ترک تحصیل، ترک خانه و گاه خودکشی شود (نک. میکوچی ۱۳۸۸: فصل ۵). امروزه روانشناسی نوجوان یکی از موضوعات اساسی در علم روانشناسی است. با مطالعه ی رشد و تکامل در نوجوانان تاثیر محیط و فرهنگ موجود را در چگونگی رشد و تکامل آن در می یابیم. در قرن بیستم در بیان تعلیم و تربیت، نوجوانان را از بزرگسالان و حتی اطفال جدا ساختند و متفکرانی همچون جان لاک و علی الخصوص ژان ژاک روسو، مباحث جدیدی در مورد اخلاق و تربیت کودکان و نوجوانان مطرح کردند. اولین روانشناسی که کتاب هایی در اوایل قرن بیست درباره روانشناسی نوجوان منتشر کرد استانیلی هال بود. هال مطالعات علمی در باب نوجوانان را به طور آکادمیک و تخصصی ارائه کرد و موضوعاتی همچون حساسیت های بدنی و تغییرات جسمانی و همچنین عوامل روانی و اجتماعی را مثل خودشیفتگی در نوجوانان را مطرح کرد. ژان ژاک روسو نیز معتقد بود در سنین نوجوانی فرد به تدریج تفکر عینی و ملموس را رها میسازد و به تفکر انتزاعی و منطقی می پردازد. علاوه بر این بسیاری دیگر از روانشناسان سایر عوامل روانی متغیر در نوجوانی را بررسی کرده اند. مفاهیمی همچون اسطوره طلبی و قهرمان پروری، گوشه گیری و انزوا و

نیاز به خلوت، ناسازگاری، درونگرایی، ترس و وحشت، افکار رویایی، تقلید و وفاداری، خشم، مسئولیت پذیری (نک. احمدی ۱۳۶۸: ۲۵-۶۲). در این دوران نوجوان عموماً با رشد جسمانی، ذهنی، عاطفی و اجتماعی رو به رو می شود و این رشد و نمو قدرت تجزیه و تحلیل و فرآیند یادگیری در نوجوان را تسریع می کند. هویت طلبی نوجوان نیز همزمان با این رشد جسمانی، ذهنی و... صورت می گیرد. هویت آن تصویری است که فرد از خویشتن دارد و ممکن است با تصوراتی که دیگران از فرد دارند هماهنگ و یا یکسان یا کاملاً متفاوت باشد. اریکسون می گوید هویت وحدتی است که بین سه سیستم (زیستی، اجتماعی و فرهنگی) به وجود می آید و بدان وسیله نوجوان می داند کیست، چه می خواهد و به چه جامعه فرهنگی تعلق دارد (نک. همان: ۲۶-۳۰). در مجموع می توان گفت که پایه های اصلی زندگی فرد در جوانی و بزرگسالی در همین دوره ی نوجوانی بنا نهاده می شود؛ لذا این دوره نسبت به دیگر دوره های زندگی فرد پر اهمیت تر است و حساسیت و نظارت بیشتری را می طلبد. چرا که نوجوانی اولین مرحله ی ورود به بزرگسالی است و آثار و تبعات یادگیری ها و عدم یادگیری ها در این دوران در دوره های بعدی به شکل ویژه ای مشهود خواهد بود.

۲-۲-۲-۲-۲ رمان نوجوان

وقتی صحبت از رمان نوجوان است باید به این نکته توجه کرد که نویسنده ی رمان نوجوان، ابتدا باید آفرینش ادبی و بعد از آن تعلیم و انتقال پیام را مد نظر قرار دهد. بنابراین پیام داستان و آن چه را که نویسنده می خواهد در ورای قصه به نوجوان بگوید مانع از التذاذ ادبی نمی شود بلکه در تار و پود داستان می پیچد و به شیوه ای بسیار تاثیر گذارتر عمل می کند. یعنی رمان نوجوان در عین این که سرگرم کننده و جذاب است و ایجاد لذت ادبی می کند در وهله ی دوم پیامی را نیز انتقال می دهد. از دیرباز نویسندگانی به تألیف کتاب یا رساله برای مخاطب کودک و نوجوان توجه داشتند اما به طور خاص آثاری که به هدف سودمندی و مختص به کودک و نوجوان نوشته شدند؛ بیشتر از نیمه ی دوم سده ی هجدهم میلادی معمول شد (مرشدی ۱۳۹۳: ۱۳). این گونه ی ادبی در ایران با توجه به قدمت ادبیات و خلق آثار ادبی عمر زیادی ندارد. در ایران بیشتر پس از